

festivalová recenzie – **hlavný program**

PONÍŽENÍ A KRVILAČNÍ

Uhol_92

autor recenzie: Martin Bernátek

predstavenie na festivale Dotyky a spojenia:

24. 6. 2022 v Martine

Informace o letošních festivalových inscenacích, nabídnuté v katalogu i v diskusích po představení, více nebo méně zdůrazňují „otevírání tématu“. Tyto ambice lze vidět ve volbě titulu či námětu. Avšak pro divadelní zážitek je určující často spíše soulad, nebo napětí mezi námětem a tématem, a hlavně mezi prostředky, jakými se téma vytváří a sděluje. Velký ohlas v tomto smyslu vyvolala inscenace *Ponížení a krvilační* souboru UHOL_92 pod vedením režisérky Alžběty Vrzguly. Titul, který se měl původně hrát na jevišti Národního domu pro menší publikum, byl nakonec přenesený do studia SKD. I přes rozsáhlejší, vzdušnější prostředí byla řada diváků – jak vyplynulo z diskuse – velmi zasažena touto výpovědí o současném světě a zejména společenských hrozbách.

Strach z budoucnosti a ztráta životní perspektivy zde byla spojena s aluzemi na politický populismus, a hlavně s reflexí (hlavně, ale nejen) křesťanského fundamentalismu na základě románu Stefana Zweiga *Svědomy proti násilí*. Režisérka z předlohy bere v podstatě jen ústřední teologický, etický a mocenský spor Jana Kalvína a Sebastiana Castellia a postavu z Kalvínova přičinění umučeného Miguela Serveta. Reformační pretext s odkazy na současné společenské dění spolu s často přímými výpověďmi (a zpověďmi) čelem k divákům způsobily, že – opět soudě podle diskuse – část publika vnímala tuto energii jako prostý, i když silný výkřik a přímou, naléhavou, až agresivní generační výpověď.

Nelze popřít tento silný výraz inscenace, daný hlavně přímými komentáři do publika, zvýšeným a rychlejším hlasem, a také elektronickou hudbou projektu Isobutane (Martin Krajčír ve spolupráci s Milošem Bulíkem a Jurajem Ďurajkou). Zároveň je dobré si všimnout, že to, co se zdá být prostě přímou výpovědí, je vytvořeno velmi složitou inscenační strukturou. Katarína Gurová, Lena Libjaková a Peter Ondrejčka střídají různé typy výkonů: zpodobňují postavy ze Zweigova románu, vytváří role současných mluvčích, které – na rozdíl od Kalvína nebo Castellia – nedokážeme jasně pojmenovat, přímo oslovují publikum, kde vytváří dojem osobní výpovědi, také tančí, zpívají. Hereckou akci navíc „komplikuje“ čili ozvláštňuje výrazné používání kostýmů vytvořených Bet Moth: projížďka na kolečkových bruslích (a jejich obouvání), převlékání a vysvlékání různých dílů oblečení.

Ačkoliv představení pozorujeme v základní frontální dispozici hlediště – jeviště, na scéně vznikají různé akční prostory s dominantním „tančištěm“ před DJským pultem, kde se odehrávají a dalšími účinkujícími sledují některé výstupy. Kolem něj vznikají různá dočasná centra podívané jako barový pult nebo kóje, která funguje i jako znak sprchy či převlékárny, nebo jako klec či vězení. Navíc publikum má stále na očích hudebníky v pozadí, se kterými vstupují do interakce také účinkující.

Inscenace rozvíjí téma nelineárně, mozaikovitě a pomocí energie různých intenzit. Nenajdeme tu žádnou jednoznačně rekonstruovatelnou fabuli či situaci, a proto je podstatnější atmosféra než děj a komplexní zážitek než sdělení jednotlivých výstupů. Atmosféry – jako kvazi subjektivní fenomény bez jasného ohraničení - podle estetika Gernota Böhmeho jsou generovány hlavně scénografií a zvukem a světlem. Takto velmi dobře funguje živě vytvářená hudba, podobně jako světelný design Petera Dologa, který využívá mj. ledkových pásů a kombinace jedovaté (žluté) a chladné (modré) barvy. Hudba a světlo sjednocují jednotlivé prvky a výstupy a také propojují účinkující s publikem stejným naladěním. Pocit odcizení a ohrožení posiluje také volba materiálů, ze kterých scénu vytvořila Bet Moth: kov a plast.

Souhra všech těchto rozmanitých prostředků podporuje vyznění inscenace tím, jak na jednu stranu nenabízí divákovi jasné – dějové – vodítko a v souladu s principy postdramatického divadla pracuje s různou hustotou znaků. Zvýšený hlas až křik, beat a noise, dým, extravagantní kostým, tělo vysvlečené z oblečení, jízda na bruslích, která je prostě jízdou na bruslích, zde podporují bezprostřední navazování kontaktu s publikem tím, jak neustále aktualizují naše vnímání různými iritujícími prvky.

Celý tento popis zde uvádím proto, abych zpochybnil názor, že inscenace sděluje či „křičí“ nějakou jednoznačnou existenciální výpověď. Aniž bych zpochybňoval toto sdělení, šlo mi jen o ukázání, že inscenace je vytvořena komplexními prostředky. Podle mého názoru jde o tuto postdramatickou „estetiku komplikace“, která povyšuje inscenaci na pouhý existenciální pamflet (i když i takové divadlo je OK). Tato dráždící mnohost také může odpoutávat diváckou pozornost od ústředního dějinného a náboženského pretextu a tím usnadnit vystávání asociací a emočních stavů založených přímo v dnešku, protože ani společenské identity – zejména pokud jde o diskriminaci a nesvobodu – nejsou utvářeny jedním činitelem, ale spíš překrýváním a kombinací různých faktorů a sil. Právě v propojení intersekcionality diskriminace v současné společnosti a různorodosti celkem nehierarchicky používaných divadelních prostředků vidím přednost inscenace, protože si myslím, že tato mnohost bez jasného centra může sugestivněji zpodobnit složitost dnešního světa a různých forem útlaku a příčin frustrací, než konvenční model dramatického divadla.

Neztotožňuji se ale s apelativností inscenace, není to „moje“ výpověď, zpřítomnění mého strachu. Na to postrádám konkrétnost a ambici pojmenovat příčiny problémů, protože ani strach není abstraktní. Nebojíme se všichni o tytéž hodnoty, není jedna (ohrožená) „demokracie“ a tak dále. Podobně nejsou na stejném jmenovateli ony činitele problémů současného světa a je naivní ukazovat jen politickou fasádu například hlasy politiků V4 bez zpřítomnění i ekonomických aktérů a dalších spřízněných mocenských skupin. Srovnejte si, jak na nástup nacismu – pozadí románového pretextu – odlišně reaguje Zweig a Bertolt Brecht. Každý má jiné ambice, zkoumá jiné jevy, avšak domnívám se, že je důležité ukázat i to, jak je ztráta budoucnosti a nebezpečí křesťanského fundamentalismu spojené s fungováním současného kapitalismu a vytvářením sociálních nerovností a jak se například překrývá diskriminace etnická, třídní, vzdělanostní a genderová. Jinak jen poskytujeme úlevu sami sobě a pouze z jedné strany kultivujeme individualistický pohled na svět, který je z druhé strany příčinou rozpadu společenského tkaniva. Proto v inscenaci naznačovanou polaritu fanatismus-masa versus jedinec a jeho svědomí odmítám jako ideologickou konstrukci, která je sice pravdivá (a každý z nás začíná mluvit nejprve právě ze sebe), ale zároveň falešná, protože vytváří iluzi osobní odpovědnosti tam, kde nápravu může přinést jen nová solidarita.